

اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی بر مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان

زهرا رستمی^۱

^۱ کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه غیرانتفاعی ایوان کی، ایوان کی، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف تعیین میزان اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی بر مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان شهرستان پردیس صورت گرفت. پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش، شامل دانش آموزان دوره دوم ابتدایی شهرستان پردیس در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ بود که از بین جامعه هدف براساس نوع پژوهش، تعداد ۳۰ کودک با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند، سپس به شیوه تصادفی در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و گواه (۱۵ نفر) قرار گرفتند. جهت سنجش و بررسی از پرسشنامه های مشکلات رفتاری راتر (۱۹۹۴) و مقیاس تعلق به مدرسه بتی و وات (۲۰۰۵) و پکیج آموزشی مهارت های اجتماعی بر اساس کتاب آموزش مهارت های اجتماعی کارتریج و ملبورن (۱۹۹۲) استفاده شد. نتایج نشان داد آموزش مهارت های اجتماعی بر مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان شهرستان پردیس اثربخش می باشد. همچنین بین مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان شهرستان پردیس رابطه منفی معنادار در سطح ۰/۰۱ وجود دارد.

واژه های کلیدی: مهارت های اجتماعی، مشکلات رفتاری، احساس تعلق به مدرسه

مقدمه

اصطلاح «مشکل رفتاری» که نتیجهٔ بارز آشفتگی هیجانی است. معمولاً بیشتر برای کودکانی که دچار تضاد هستند، به کار می رود. این اصطلاح، بدون آنکه تعریف شود، تقریباً از حدود ۸۵ سال پیش، در فرهنگ ادبیات روان شناسی وارد شده است. از آن هنگام معلمان، پزشکان، روان شناسان، پرستاران و افراد دیگری که به مشکلات هیجانی و رفتاری کودکان علاقه مند هستند از این اصطلاح برای بیان مقصود خویش استفاده کرده اند. اما تعریف واحدی که مورد پذیرش همگان باشد، ارائه نشده است (احمدی، ۱۳۹۶). به طور کلی شخصیت مستقل و واحد کودک در همان مراحل اولیه زندگی شکل می گیرد. یک کودک ممکن است از نظر ارثی گرایش به خصوصیات شخصیتی معینی داشته باشد، اما بسته به اینکه این تمایلات در چه محیطی، رشد یابد، شدت و ضعف آنها تفاوت می کند (بکر^۱ و همکاران، ۲۰۱۷).

در واقع مشکلات رفتاری به شرایطی اطلاق می شود که در آن پاسخ های رفتاری در محیط با هنجارهای فرهنگی، سنی و قومی تفاوت داشته باشد. اغلب کودکان و نوجوانان با مشکلات رفتاری، احساسات منفی دارند و با دیگران بدرفتاری می کنند، بطوری که بر عملکرد تحصیلی فرد، مراقبت از خود، روابط اجتماعی، سازگاری فردی، رفتار در کلاس و سازگاری در محیط و احساس تعلق به محیط و مدرسه نیز تأثیر منفی بگذارد (براون و پرسی^۲، ۲۰۱۷). کودکانی که دارای مشکلات رفتاری در خانواده، مدرسه و جامعه هستند با مسائل و مشکلات گوناگونی رو به رو می شوند و آنها را در معرض مشکلات روانی اجتماعی در نوجوانی و بزرگسالی قرار می دهد. مطالعات قبلی نشان داده بود که تقریباً ۳۰ درصد از کودکان و نوجوانان در طول زندگی خود دارای یک اختلال روانی قابل تشخیص خواهند بود. تعداد کودکانی که مشکلاتشان به حدی رسیده است که نیاز به درمان دارند بین ۱۰ تا ۲۲ درصد تخمین زده می شود (کوو^۳، ۲۰۱۳). مشکلات رفتاری از برجسته ترین مشکلات بهداشت روانی در کودکان است که بر عملکردهای روانی - اجتماعی همه اعضای خانواده تأثیر می گذارد (میرل و جیمپل^۴، ۲۰۱۴).

مدارس به عنوان یکی از مهمترین عوامل زمینه ای در رشد کودکان و نوجوانان، در توسعه شایستگی ها و مهارت های لازم برای سازگاری موفق مؤثر هستند. احساس بلوغ دانش آموز پس از ارضای روابط اجتماعی، شادی، همکاری با دیگران و دستیابی به اهداف، همراه با احساس شایستگی و اعتماد به نفس در مدرسه به وجود می آید. مدرسه ای رو به رشد مدرسه ای است که در آن دانش آموزان احساس تعلق و تعهد نسبت به مدرسه پیدا کنند، احساسات مثبتی در دانش آموزان ایجاد شده، یادگیری مؤثر در آنها صورت گرفته و دانش آموزان دارای احساس مسئولیت اجتماعی شده باشند (نوریش^۵ و همکاران، ۲۰۱۳). محیط مدرسه در صورت برآوردن نیازهای اولیه نوجوانان، باعث می شود دانش آموزان نسبت به مدرسه احساس تعلق یا تعهد داشته باشند. نیازهایی مانند اعتماد به نفس، استقلال شخصی، فرصت های رقابت، مراقبت، حمایت و پذیرش بین دوستان. کارچر^۶ (۲۰۰۸) احساس تعلق^۶ به صورت عمومی عبارت است از توصیف کیفیت ارتباطات در سطح جامعه و به صورت اختصاصی (احساس تعلق به مدرسه) به عنوان دیدگاه افراد که باعث افزایش پیوند آنها با محیط مدرسه می شود تعریف می گردد. مک نلی^۷ و همکاران (۲۰۱۲) مهمترین عناصر این تعلق را عبارت از ارتباط مؤثر افراد با اعضای جامعه مدرسه، میزان تعلق افراد به اهداف جمعی و شمول یا میزان دخالت اعضا در فعالیت های اجتماعی می داند. واژه های معادل احساس تعلق به مدرسه^۸ عبارتند از: دلبستگی به مدرسه، پیوند با مدرسه، مشارکت در مدرسه، جامعه مدرسه ای. در رویکرد زیست بوم شناسانه یا مبتنی بر بعد اجتماعی احساس تعلق به صورت عمومی عبارت است از توصیف کیفیت ارتباطات در سطح جامعه و به صورت اختصاصی احساس تعلق به مدرسه به عنوان دیدگاه افراد که باعث افزایش پیوند آنها با محیط مدرسه می شود تعریف می گردد

^۱Baker^۲Brown & Percy^۳Köiv^۴Merrell & Gimpel^۵Norish^۶Feeling of belonging^۷Mcneely^۸Feeling of belonging to school

(نقل از مک نلی و همکاران، ۲۰۱۲). رویکرد دیگر، رویکرد روانشناسی به احساس تعلق به مدرسه است که احساس تعلق به مدرسه را به عنوان یک حالت روانشناسی عنوان می کند که در آن دانش آموزان احساس کنند خود و دیگر دانش آموزان مورد مراقبت و حمایت از طرف مدرسه هستند (شوچت و اسمایث، ۲۰۱۴). براساس این رویکرد هنگامی که دانش آموزان با قوانین سختگیرانه از طرف مدرسه رو به رو شوند و با اولین خطا در مدرسه تنبیه یا حتی اخراج شوند دارای احساس تعلق کمتری نسبت به دانش آموزانی هستند که در مدارس آسان گیر می باشند. در رویکرد دیگر سعی شده احساس تعلق با حاصل و بازده-های آن تعریف شود (جمیرسون، کمپوس و گریف، ۲۰۱۳).

با توجه به این رویکرد فردی دارای احساس تعلق به مدرسه می باشد که نمرات و معدل خوبی در مدرسه داشته باشد. در رویکرد دیگر سعی به تعریف و اندازه گیری احساس تعلق به عنوان میزان شمول و فعالیت دانش آموز در تکالیف مدرسه و فعالیت در امور فوق برنامه شده است (نلی و فیک، ۲۰۱۴). به طور کلی می توان به این نکته اشاره کرد که عنصر مشترک همه تعاریف ارتباط، احساس امنیت و استقلال می باشد.

از روش هایی که می تواند در کاهش مشکلات رفتاری و بهبود احساس تعلق تأثیرگذار باشد، مداخله آموزشی می باشد که آموزش مهارت های اجتماعی از این جمله می باشد. موضوع اجتماعی شدن و مهارت های اجتماعی شامل مهارت های پیچیده ای است که برای انطباق با شرایط مختلف اجتماعی ضروری است و منجر به ایجاد روابط سالم و عملکرد عمومی می شود. به عبارت دیگر، مهارت های اجتماعی بخش مهمی از رشد فردی هستند و کمبود طولانی مدت آنها منجر به ضربه شدید به کودک می شود (ماسن و همکاران، ۲۰۱۰).

مهارت اجتماعی مجموعه رفتارهای آموخته شده ای است که فرد را قادر می سازد با دیگران رابطه اثر بخش داشته و از واکنش های نامعقول اجتماعی خودداری کند. همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن، آغازگر رابطه بودن، تقاضای کمک کردن، تعریف و تمجید از دیگران و قدردانی کردن، مثال هایی از این نوع رفتار است. یادگیری رفتارهای فوق و ایجاد رابطه اثربخش با دیگران یکی از مهمترین دستاوردهای دوران کودکی است (ماتسون و همکاران، ۲۰۱۷). کودکانی که مهارت اجتماعی کافی کسب کرده اند در ایجاد رابطه با همسالان (آشر و تیلور، ۲۰۱۶) و یادگیری در محیط آموزشی موفق تر از کودکانی هستند که فاقد این مهارت هستند (واکر و هویس، ۲۰۱۹).

گرشام و الیوت، دو نظریه پرداز و محقق برجسته در زمینه مهارت های اجتماعی، مهارت های اجتماعی را این گونه تعریف می کنند: رفتارهای آموخته شده که مورد توافق جامعه است. این رفتارها به فرد اجازه می دهد به گونه ای با دیگران ارتباط برقرار کند که واکنش های مثبت او را برانگیزد و از واکنش های منفی آنها اجتناب کند. در واقع، می توان استدلال کرد که تکمیل مراحل رشد به مهارت و برتری در مهارت های اجتماعی بستگی دارد. همکاری، اشتراک گذاری با دیگران، کمک، شروع رابطه، درخواست کمک، تحسین، تشکر و قدردانی از دیگران نمونه هایی از مهارت های اجتماعی است (میکامی و همکاران، ۲۰۱۴). آموزش مهارت های اجتماعی یکی از تکنیک هایی است که برای بهبود مشکلات رفتاری کودکان استفاده می شود. هدف مهارت های اجتماعی افزایش قابلیت های روانی اجتماعی و در نتیجه تأمین سلامت روانی، جسمی و اجتماعی است. آموزش مهارت های اجتماعی باعث می شود که فرد دانش، ارزش ها و نگرش های خود را از بالقوه به واقعی تغییر دهد. به عبارت دیگر، یک فرد توانایی انجام همه کارها را در هر کجا و چگونه به دست می آورد. مهارت های زندگی باعث افزایش انگیزه در

^۱Shochet & Smyth^۲Jimerson, Campos & Greif^۳Neely & Faici^۴Social skills^۵Matson^۶Matson^۷Asher & Tayler^۸Walker & Hopes^۹Mikami

افراد سالم می شود. مهارت های اجتماعی اعتماد به نفس را افزایش می دهد. به عبارت دیگر، می توان گفت که سلامت روانی افراد را افزایش می دهد و نقش مهمی در پیشگیری از بیماری های روانی و مشکلات رفتاری ایفا می کند (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۲۰). در طول دهه گذشته، آموزش مهارت های اجتماعی همیشه مورد توجه بوده است و برنامه ریزان آموزشی و سیاست گذاران به این موضوع مهم توجه ویژه ای داشته اند. اسناد اولیه و برنامه های آموزشی به وضوح و مختصر بر اجرای برنامه های توسعه مهارت های روانی-اجتماعی مانند آموزش مهارت های زندگی تأکید کردند. فعالیت های زیادی در زمینه آموزش مهارت های اجتماعی انجام شده است، با این حال، هنوز هیچ توافق واحدی از نظر مفاهیم نظری و عملی در بین متصدیان مختلف برنامه وجود ندارد. تغییرات زیادی که در دهه های اخیر رخ داده است باعث شده است که افراد برای سازگاری با شرایط به مهارت های اجتماعی نیاز داشته باشند. با توجه به مباحث مطرح شده هدف اصلی پژوهش حاضر تعیین اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی بر کاهش مشکلات رفتاری و بهبود احساس تعلقی به مدرسه در دانش آموزان شهرستان پردیس بوده و این سؤال اصلی را مطرح می کند که آیا آموزش مهارت های اجتماعی بر کاهش مشکلات رفتاری و بهبود احساس تعلقی به مدرسه در دانش آموزان شهرستان پردیس اثربخش می باشد؟

روش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش، شامل دانش آموزان دوره دوم ابتدایی شهرستان پردیس در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بود که از بین جامعه هدف براساس نوع پژوهش، تعداد ۳۰ کودک با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند، سپس به شیوه تصادفی در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و گواه (۱۵ نفر) قرار گرفتند. گروه آزمایش تحت ۸ جلسه آموزش مهارت های اجتماعی قرار گرفته و گروه دیگر مداخله ای را دریافت نکردند. ابتدا و انتهای جلسات نیز از هر دو گروه خواسته شد تا پرسشنامه های مشکلات رفتاری و احساس تعلقی به مدرسه را تکمیل نمایند. در انتها نیز جهت رعایت اصول اخلاقی پژوهش، افراد گروه کنترل نیز پس از اتمام پژوهش، تحت هشت جلسه آموزش مهارت های اجتماعی قرار گرفتند. پروتکل آموزشی و پرسشنامه های مورد استفاده به شرح ذیل بودند:

- پروتکل آموزشی مهارت های اجتماعی

محتوای جلسات برگرفته از کتاب راهنمای آموزش مهارت های اجتماعی برای کودکان و نوجوانان و کتاب آموزش مهارت های اجتماعی برای کودکان نوشته کارتریج و ملبورن (۱۹۹۲) می باشد. روش تدریس به این صورت بود که ابتدا پژوهشگر موضوع و هدف هر جلسه را مشخص کرده و موضوع را در حدود ۲۰ دقیقه توضیح داده و سپس مهارت ها در قالب مثال به دانش آموزان ارائه شدند. سپس شرکت کنندگان فعالیت های عملی ارائه شده در بحث کلاسی و گروهی را انجام داده و پژوهشگر نیز در بحث های گروهی شرکت کرده و راهنمایی های لازم را ارائه داد. برنامه آموزشی ارائه شده در این دوره ها شامل موارد کلی زیر بود. در زیر عناوین و موضوعات آموزشی آمده است:

جلسه	فعالیت	هدف
اول	جلسه توجیهی و مهارت ارتباط مؤثر	آشنایی با یکدیگر و ایجاد رابطه حسنه مؤثر، بیان قوانین اساسی گروه مشاوره از جمله رازداری، مشارکت، نظم اعضا، احترام متقابل در جلسات و ...، توافق بر سر حضور هشت جلسه ای اعضا و عدم حضور در دوره های احتمالی مشابه، آشنایی با مهارت های زندگی، شناخت شیوه های ارتباطی، انتخاب بهترین شیوه ارتباطی

مناسب از طریق ایفای نقش و فعالیت گروهی

دوم	مهارت خودآگاهی	آگاهی از نقش مهارت های خودآگاهی در زندگی سالم، شناخت برخی از ویژگی های خودآگاهی از توانایی ها و نقاط ضعف خود، شناخت علایق خود
سوم	مهارت همدلی	توانایی درک و فهم احساسات و افکار دیگران، ارزش قائل شدن برای دیگران، شناخت موانع در بیان همدلی مانند: نصیحت کردن، سرزنش کردن، آشنایی با شیوه های همدلی
چهارم	مهارت روابط بین فردی	ایجاد روابط بین فردی مثبت و مؤثر با دیگران، آشنایی با شیوه ها و سبک های ارتباطی گوناگون، روش های برقراری ارتباط بین فردی، ویژگیهای ارتباط بد و خوب
پنجم	مهارت رفتار جرات مندانه	تعریف و شناسایی رفتار جرات مندانه، شناسایی موقعیت های نیازمند رفتار جرات مندانه، تمرین عملی رفتار جرات مندانه در گروه، ارائه تمرین هایی در ارتباط با رفتار جرات مندانه در زندگی واقعی
ششم	شناخت هیجان ها و مهارت مهار خشم و پرخاشگری	شناخت هیجان های خود به ویژه هیجان خشم و پرخاشگری، شناسایی نشانه های خشم، نقش افکار در ایجاد و حفظ خشم، شناسایی افکار غیرمنطقی به هنگام خشم
هفتم	مهارت حل مسئله	آشنایی با مهارت حل مسئله و اهمیت کاربرد آن، آگاهی یافتن از اهداف قابل دسترس، استفاده از روش بارش فکر برای یافتن راه حل ها و شیوه های رسیدن به اهداف، شناخت مراحل مختلف حل مسئله و انتخاب بهترین راه حل
هشتم	مهارت تصمیم گیری	آشنایی با نقش و اهمیت تصمیم گیری و تعریف آن، شناخت موقعیت های مختلف تصمیم گیری، آگاهی از شیوه های نادرست تصمیم گیری، عوامل مؤثر در تصمیم گیری، شیوه های پرورش تصمیم گیری، مراحل چهارگانه

- پرسشنامه راتر برای مشکلات رفتاری

این پرسشنامه توسط مایکل راتر، ۱۹۹۴ در دانشگاه پن ایالت تهیه شد تا ابزاری معتبر برای ارزیابی مشکلات رفتاری کودکان در مدرسه ارائه دهد. پرسشنامه روتر دو شکل دارد: معلم و والدین. فرم اصلی شامل یک پرسشنامه ۳۰ سوالی است که نمره آن از صفر تا ۶۰ است و شامل سه گزینه است، این کاملاً درست است، تا حدی درست است، کاملاً درست نیست. نمرات صفر، ۱ و ۲ به ترتیب برای هر پایه در نظر گرفته شده است و مجموع نمرات به دست آمده نشان دهنده یک اختلال رفتاری است. این پرسشنامه در پنج زیرگروه پرخاشگری و بیش فعالی، اضطراب و افسردگی، ناسازگاری اجتماعی، رفتارهای ضداجتماعی و اختلال نقص توجه طبقه بندی می شود. در ایران، کاکابرای، حبیبی عسگرآباد و فدایی (۲۰۰۷) اعتبار این سنجش را با آلفای کرونباخ ۰,۹۴ و اعتبار ۰,۸۲ به دست آوردند.

- پرسشنامه احساس تعلق به مدرسه

این پرسشنامه در سال ۲۰۰۴ توسط بری، بتی و وات به صوت جملات مثبت در مقیاس لیکرت (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) طراحی شده است. پرسشنامه مذکور در سال ۲۰۰۵ نیز توسط بتی و بری مورد تجدید نظر قرار گرفته است که به طور کلی دارای ۶ خرده مقیاس شامل احساس تعلق به همسالان، حمایت معلم، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه، مشارکت در اجتماع، ارتباط فرد با مدرسه و مشارکت علمی می باشد. ضریب پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۷۵ و برای مؤلفه های احساس تعلق به همسالان ۰/۷۳، حمایت معلم ۰/۸۹، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه ۰/۷۵، مشارکت کردن در جامعه ۰/۸۴، ارتباط فرد با مدرسه ۰/۶۹ و مشارکت علمی ۰/۷۸ گزارش شده است. در ایران نیز مکیان و کلانتر کوشه (۱۳۹۲) به بررسی روایی و پایایی این پرسشنامه بر روی ۳۵۰ نفر از دانش آموزان دبیرستانی دختر و پسر شهر تهران (۲۰۰ دانش آموز پسر و ۱۵۰ دانش آموز دختر) پرداختند. نتایج مربوط به روایی سازه مقیاس احساس ارتباط با مدرسه با روش تحلیل مؤلفه های اصلی وجود شش عامل ۱- حمایت معلم ۲- مشارکت در اجتماع ۳- احساس رعایت عدالت و احترام در مدرسه ۴- احساس مثبت نسبت به مدرسه ۵- ارتباط فرد با مدرسه ۶- مشارکت علمی را تأیید کرد. این شش عامل توانستند ۵۲ درصد واریانس کل را تبیین کنند (تمامی سوالات دارای بار عاملی بالای ۰/۴۰ بودند) و عامل اول که حمایت معلم نام گرفت به تنهایی ۱۲/۲۱۷ از تغییرات مقیاس احساس ارتباط با مدرسه را تبیین نمود. در نهایت براساس تحلیل عاملی مقیاس احساس ارتباط با مدرسه شامل ۲۷ سوال و ۶ زیر مقیاس است. سوالات ۵، ۸، ۱۱، ۱۷، ۲۵، ۲۸، ۳۱، ۳۳، ۴۵ مربوط به زیر مقیاس حمایت معلم، ۲۲، ۳۲، ۳۴، ۳۸ مربوط به زیرمقیاس مشارکت در اجتماع، ۱، ۶، ۷، ۲۳ مربوط به زیر مقیاس احساس رعایت عدالت و احترام در مدرسه، ۱۸، ۲۹، ۴۰، ۴۳ مربوط به زیر مقیاس احساس مثبت نسبت به مدرسه، ۳۰، ۳۷، ۳۹ مربوط به زیر مقیاس ارتباط فرد با مدرسه و ۱۰، ۱۲، ۲۶ مربوط به زیر مقیاس مشارکت علمی می باشد. روایی همگرا و واگرایی مقیاس احساس ارتباط با مدرسه از طریق اجرای همزمان مقیاس فرسودگی تحصیلی و انگیزش پیشرفت هرمنس محاسبه شد. نتایج نشانگر این است که ضریب همبستگی بین مقیاس احساس ارتباط با مدرسه و فرسودگی تحصیلی برابر ۰/۵۶۷- است. بنابراین رابطه منفی معناداری بین این دو مقیاس وجود دارد و این مسئله روایی واگرایی مقیاس احساس ارتباط با مدرسه را تأیید می کند. روایی همگرایی مقیاس احساس ارتباط با مدرسه از طریق اجرای همزمان پرسشنامه انگیزش پیشرفت هرمنس محاسبه شد. نتایج حاکی از این است که ضریب همبستگی بین نمره کل پرسشنامه احساس ارتباط با مدرسه و مقیاس انگیزش پیشرفت برابر ۰/۴۴۱ می باشد، لذا همبستگی مثبت و معناداری بین دو مقیاس مذکور وجود دارد و این نتیجه روایی همگرایی مقیاس احساس ارتباط با مدرسه را تأیید می کند.

یافته ها

نتایج کولموگروف اسمیرنوف برای نقش مدیریت (۰/۱۴۲)، نقش ارزشیابی (۰/۲۲۴)، نقش تجهیزات (۰/۱۸۲) و نقش آموزش (۰/۴۵۲) به دست آمد که در سطح آلفای ۵ صدم معنادار نیست و بیانگر این باشد که متغیرها از توزیع نرمال تبعیت می کنند.

جدول شماره ۱: آزمون کولموگروف اسمیرنوف، چولگی و کشیدگی مؤلفه های پژوهش

ابعاد	K-S	چولگی	کشیدگی
حمایت معلم	۰/۱۲۴	۰/۵۲۹	۰/۱۴۳
مشارکت در اجتماعی	۰/۲۰۴	۰/۶۱۹	۰/۹۰۲
رعایت عدالت	۰/۲۳۲	۰/۲۶۷	۰/۳۸۹

پیش آزمون

۰/۳۱۷	۰/۳۴۳	۰/۲۲۰	احساس مثبت به مدرسه	پس آزمون
۰/۶۲۲	۰/۱۹۷	۰/۱۰۸	ارتباط با مدرسه	
۰/۴۵۷	۰/۰۹۲	۰/۱۵۲	مشارکت علمی	
۰/۶۲۵	۰/۰۸۲	۰/۲۰۶	احساس تعلق به مدرسه	
۰/۳۱۲	۰/۴۵۲	۰/۱۲۴	مشکلات رفتاری	
۰/۰۸۰	۰/۵۵۴	۰/۱۲۶	حمایت معلم	
۰/۵۸۹	۰/۰۶۲	۰/۱۹۰	مشارکت در اجتماعی	
۰/۶۰۶	۰/۱۲۷	۰/۲۱۸	رعایت عدالت	
۰/۸۴۹	۰/۷۵۲	۰/۱۶۹	احساس مثبت به مدرسه	
۰/۲۱۱	۰/۱۹۰	۰/۱۷۶	ارتباط با مدرسه	
۰/۴۳۷	۰/۱۳۵	۰/۱۹۶	مشارکت علمی	
۰/۱۰۴	۰/۱۷۶	۰/۱۳۳	احساس تعلق به مدرسه	
۰/۶۵۲	۰/۲۳۰	۰/۲۸۷	مشکلات رفتاری	

مطابق اطلاعات قابل مشاهده در جدول، مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه در پیش آزمون و پس آزمون از توزیع نرمال برخوردار می باشند. با توجه به یافته های موجود که نشان می دهد دارای توزیع نرمال هستند، برای تجزیه و تحلیل داده های مربوط به این متغیرها می توان از آزمون های پارامتریک استفاده کرد.

جدول شماره ۲: آزمون ام باکس

سطح معناداری	Df2	Df1	F	ام باکس
۰/۵۳۹	۱۴۱۱۲۰/۰	۳	۵/۹۳۱	۱۹/۲۸۵

با توجه به اینکه مقدار احتمال به دست آمده در آزمون ام باکس از سطح معنی داری آزمون ۰/۰۱ بالاتر می باشد، لذا شرط همگنی ماتریس های واریانس-کوواریانس در سطح خطای ۰/۰۱ برقرار است.

جدول شماره ۳: آزمون لون

سطح معناداری	Df2	Df1	F	
۰/۰۵۹	۲۸	۱	۳/۸۶۳	مشکلات رفتاری
۰/۶۰۶	۲۸	۱	۰/۲۷۲	احساس تعلق به مدرسه

یکی از پیش فرض های تحلیل کوواریانس برابری واریانس های خطا می باشد که برای سنجش آن از آزمون لون استفاده گردید. نتایج بررسی برابری واریانس های خطا که در جدول بالا گزارش شده است، نشان می دهد که مقادیر احتمال در آزمون های لون برای متغیرهای مورد بررسی بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، لذا در سطح معناداری ۰/۰۵ پیش فرض همگنی واریانس های خطا در گروه های مورد مطالعه محقق شده است.

جدول شماره ۴: نتایج آزمون لامبدای ویلکز، اثرهتلینگ، اثر پیلای و اثر بزرگترین ریشه

گروه	مقدار	F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	سطح معناداری	مجذور اتای تفکیکی
اثر پیلای	۰/۹۹۷	۱۳/۴۲۳	۴/۰۰۰	۵۴/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۴۹۹
لامبدای ویلکز	۰/۰۵۳	۴۳/۴۲۵	۴/۰۰۰	۵۲/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۷۰
اثر هتلینگ	۱۶/۸۹۲	۱۰۵/۵۷	۴/۰۰۰	۵۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۸۹۴
اثر بزرگترین ریشه	۱۶/۸۳۶	۲۲۷/۲۸	۲/۰۰۰	۲۷/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۹۴۴

با نگاهی به نتایج جدول مشخص می شود تمام آزمون ها برای نمرات مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه معنادار می باشد. در نتیجه می توان گفت رابطه میان ترکیب خطی متغیرهای وابسته با متغیر مستقل معنی دار است. همچنین مجذور اتا بیانگر اندازه اثر رابطه می باشند که در این جدول اعداد مرتبط با آن نشان دهنده اندازه اثر متوسط و قوی هستند. به عبارتی آموزش مهارت های اجتماعی بر مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان شهرستان پردیس اثربخش می باشد.

جدول شماره ۵: نتایج تحلیل واریانس

گروه	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	اندازه اثر اتا
مدل اصلاح شده	۲۴۵۷/۵۴	۲	۱۲۲۸/۷	۱۶۳/۰۹۳	۰/۰۰۰	۰/۹۲۴
	۱۲۷۴/۴	۲	۶۳۷/۲	۲۵/۶۶۷	۰/۰۰۰	۰/۶۵۵
رهگیری	۲۲۹/۷۵	۱	۲۲۹/۷	۳۰/۴۹۵	۰/۰۰۰	۰/۵۳۰
	۲۲۳۷/۸	۱	۲۲۳۷/۸	۹۰/۱۴۴	۰/۰۰۰	۰/۷۷۰
مشکلات رفتاری *	۲۴۵۷/۵	۲	۱۲۲۸/۷	۱۶۳/۰۹۳	۰/۰۰۰	۰/۹۲۴
	۱۲۷۴/۴	۲	۶۳۷/۲	۲۵/۶۶۷	۰/۰۰۰	۰/۶۵۵
خطا	۲۰۳/۴۲	۲۷	۷/۵۳۴			
	۶۷۰/۲	۲۷	۲۴/۸۲			
کل	۳۴۶۰۹/۰	۳۰				
	۲۸۴۷۹۷/۰	۳۰				

مطابق اطلاعات حاصل از جدول، سطوح معناداری در مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه پایین تر از ۰/۰۵ می باشد که بیانگر تأثیر معنادار آموزش مهارت های اجتماعی بر مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان شهرستان پردیس است. لذا با توجه به یافته های موجود، فرضیه اصلی پژوهش تأیید شده است.

بحث و نتیجه گیری

مطابق نتایج به دست آمده، آموزش مهارت های اجتماعی بر مشکلات رفتاری و احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان اثربخش می باشد. این نتایج با نتایج پژوهش های اسفندیاری (۱۴۰۱)، موسوی اصل (۱۴۰۱)، حسینیان (۱۴۰۰)، کیانشاهی (۱۳۹۹)، تسای (۲۰۲۲)، کمپبل (۲۰۲۲)، کینانن (۲۰۲۱)، بون (۲۰۲۱) و کروزی و تینکانی (۲۰۲۰) همسو می باشد. موسوی اصل (۱۴۰۱) در پژوهش خود نشان داد که آموزش مهارت های اجتماعی بر کاهش مشکلات اضطرابی تأثیر معناداری دارد و همچنین باعث کاهش علائم هراس و ترس از فضای باز، اضطراب جدایی، ترس از آسیب فیزیکی، ترس اجتماعی، وسواس فکری و عملی و اضطراب عمومی می شود. حسینیان (۱۴۰۰) بیان کرد آموزش مهارت های اجتماعی گروهی در کاهش مشکلات سلوک دانش آموزان دبستانی اثربخش است و کیانشاهی (۱۳۹۹) اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی را در کاهش اختلال رفتاری دانش آموزان پسر مقطع ابتدایی مورد بررسی قرار داد و نتیجه گرفت که آموزش مهارت های اجتماعی در کاهش مشکلات رفتاری دانش آموزان پسر مقطع ابتدایی مؤثر است. این نتایج با نتایج پژوهش حاضر همسو می باشد.

از آنجا که ارتقاء رفتارهای اجتماعی پایه و اساس زندگی هر فرد را تشکیل می دهد و رشد اجتماعی نیز خود سبب تسریع رشد عقلانی و سایر جنبه های تحولی فرد می شود؛ بنابراین آموزش این مهارت ها از اهمیت ویژه ای برخوردار است. منظور از رشد اجتماعی درگیر شدن فرد در روابط اجتماعی است؛ به طوری که بتواند با افراد جامعه اش هماهنگ و سازگار شود. به عبارت دیگر وقتی فرد را اجتماعی می خوانند که نه فقط با دیگران باشد، بلکه با آنها بتواند همکاری کند. در تبیینی دیگر می توان گفت که ماهیت این برنامه مداخله ای که مبتنی بر جبران کمبودهای رفتاری تا کاهش رفتارهای اضافی است؛ می تواند سبب کاهش مشکلات رفتاری شود. آشکار است که ماهیت مشکلات این نوجوانان، عمدتاً مقاوم و پایدار است و نیازمند مداخله های فشرده و متمرکز است. در مجموع، به نظر می رسد رویکرد مطلوب در کودکان و نوجوانان، علاوه بر طرح ریزی برنامه جامع و فشرده درمانی برای ارتقاء توانایی های شناختی، باید شامل آموزش مهارت های ارتباطی و اجتماعی برای ورود این افراد به اجتماع و تعمیم مهارت های فرا گرفته شده به محیط طبیعی زندگی باشد. مشکلات تجربه شده توسط این افراد در حوزه های مختلف روابط با اطرافیان، تحصیلی، اجتماعی، رفتار در خانه، مدرسه و جامعه گسترده است و در نتیجه این افراد به یک برنامه درمانی جامع نیاز دارند که مشکلات شناختی، اجتماعی و رفتاری آنها را مورد توجه قرار دهد. نکته حائز اهمیت در هنگام استفاده از این مداخله، توجه به سنخیت نوع مداخله با نیازهای نوجوانان است.

به طور کلی دانش آموزان دارای مشکلات رفتاری اغلب اضطراب مفرط دارند و ناکامی زیادی را تجربه می کنند و عزت نفس پایین را نشان می دهند که همه این ها به صورت یک چرخه معیوب منجر به بیشتر شدن مشکلات رفتاری می شود. اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی در کاهش مشکلات رفتاری دانش آموزان ممکن است ناشی از این باشد که آموزش مهارت های اجتماعی با فراهم نمودن زمینه ای برای تعامل به صورت گروهی و با قرار دادن افراد در بافت گروه، زمینه ای مهم برای رشد اجتماعی و عاطفی افراد را فراهم می آورد (آدام^۱؛ ۲۰۱۵). در واقع آموزش مهارت های اجتماعی به صورت گروهی، باعث رشد برخورد های درون گروهی می شود و از تجربیات منفی مثل اضطراب و پرخاشگری جلوگیری می کند (تروپ^۲؛ ۲۰۱۷). افزون بر این، قرار گرفتن در گروه از میزان اضطراب این افراد می کاهد و باعث رشد مهارت های تعامل و برقراری ارتباط در آن ها می شود. به طور کلی پیوستن به گروه همسالان زمینه ای مهم را برای رشد مهارت های اجتماعی و تمرین مهارت ها در زمینه های اجتماعی و عاطفی فراهم می آورد.

^۱Adam

^۲Tropp

در همین راستا کیخای فرزانه و محمدی (۱۳۹۰) به این نتیجه رسیدند که آموزش گروهی، به کاهش اضطراب اجتماعی و رشد مهارت های اجتماعی دانش آموزان منجر می شود. این نتایج تأیید می کند که فعالیت های گروهی باعث رشد مهارت های اجتماعی دانش آموزان می شود. در واقع کارهای گروهی مشارکتی، فرصت تعامل و کار با همسالان را فراهم می سازد که این امر به نوبه خود باعث رشد مهارت های اجتماعی و ارتباطی و کاهش مشکلات رفتاری آنان می شود.

در ارتباط تأثیر آموزش مهارت های اجتماعی بر احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان میتوان بیان کرد این یافته با دیدگاه اجتماعی تعلق به مدرسه مکنلی و همکاران (۲۰۱۲) مبنی بر اجتماعی بودن مقوله تعلق به مدرسه و اهمیت مؤلفه ها و روابط اجتماعی، هم راستا است. مکنلی و همکاران (۲۰۱۲) مهمترین عنصر احساس تعلق به مدرسه را کیفیت ارتباطات اجتماعی، روابط مؤثر فرد با اعضای حاضر در مدرسه، میزان تعلق به اهداف جمعی و میزان دخالت در فعالیت های اجتماعی می داند. همانگونه که روو^۱ و همکاران (۲۰۰۷) بر این باورند که اگر مدارس، نیازهای اجتماعی دانش آموزان را ارضا کنند، احساس تعلق به مدرسه افزایش می یابد.

این پژوهش نیز مانند هر پژوهش دیگری دارای محدودیت هایی بود. عدم سنجش مصاحبه ای مشکلات رفتاری، عدم وجود مرحله پیگیری به دلیل محدودیت زمانی و نمونه گیری در دسترس از جمله محدودیت های پیش روی پژوهش حاضر بود. یافته های این پژوهش می تواند راهنمایی برای دست اندرکاران آموزش و پرورش، والدین و درمانگران بوده و در جهت کاهش درمان مشکلات رفتاری کودکان و در نتیجه حل مشکلات خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی آنان کمک کننده باشد. لذا پیشنهاد می شود علاوه بر به کارگیری این شیوه مداخله ای در پژوهش های آینده، از برنامه های آموزش والدین نیز به منظور تغییر شیوه های تربیتی و بهبود ارتباط استفاده گردد. همچنین با توجه به اثربخشی بازی درمانی شناختی رفتاری در کاهش مشکلات رفتاری که در این پژوهش به دست آمد، پیشنهاد می شود که در مراکز مخصوص به استفاده از این شیوه ها به صورت گسترده تری جهت بهبود وضعیت کودکان استفاده شود.

منابع

۱. احمدی، ن (۱۳۹۶). مشکلات رفتاری کودکان و راه حل آنها (نگرش علمی به امر تربیت کودکان نوپا و پیش دبستانی. مشهد: انتشارات خانه آبی.
۲. کیخای، ف و محمدی، م (۱۳۹۰). اثربخشی آموزش گروهی ابزار وجود بر اضطراب اجتماعی، پیشرفت تحصیلی و مهارت های اجتماعی دانش آموزان. فصلنامه روانشناسی تربیتی، ۱، ۱۱۶-۱۰۳.
۳. Asher, S., Taylor, A. (2016). The social outcomes of mainstreaming: sociometric assessment and beyond. *Exceptional children quarterly*, 12, 12-3۹.
۴. Adam, C. (2015). Stability of aggression during early adolescence as moderated by reciprocated frienship status and friends aggression. *International Journal of Behavioral Develoment*, 29, 139- 149.
۵. Baker, L., Blacher, Crnic, K. & Edelbrock, C. (2017). Behavior problems and parenting stress in families of there –years- old children with and without development delays. *American Journal on mental Retardation*, 107, 433-444
۶. Brown, I & Percy, M. (2017). *A Comprehensive Guide to Intellectual and Developmental*. London, Powl. H. brookes.

^۱Rowe

۷. Jimerson, R. Shane; Campos, Emily; Greif, L. Jennifer. (2013) Toward an Understanding of Definitions and Measures of School Engagement and Related Terms, *Journal of School Health*, April, Vol. 72, No. 4
۸. Kõiv, K. (2012). Social Skills Training as a mean of improving intervention for bullies and victims. *Procedia-social and behavioral sciences*, 45, 239-246.
۹. Matson, J. L., Fee, V. E., Coe, D. A., & Smith, D. (2017). A social skills program for developmentally delayed preschoolers. *Journal of Clinical Child Psychology*, 20(4), 428-433.
۱۰. Merrell, K. W., & Gimpel, G. (2014). Social skills of children and adolescents: Conceptualization, assessment, treatment. Psychology Press.
۱۱. Matson, J. L., Neal, D., Fodstad, J. C., Hess, J. A., Mahan, S., & Rivet, T. T. (2010). Reliability and validity of the Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters. *Behavior modification*, 34(6), 539-558.
۱۲. Mikami, A. Y., Jia, M., & Na, J. J. (2014). Social skills training. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 23(4), 775-788.
۱۳. Mcneely, Clea; Nonnemaker, James; Blum, Robert (2012) Promoting school connectedness: evidence from the national longitudinal study of adolescent health, *Journal of School Health*, April, Vol. 72, No. 4
۱۴. Norrish, J. M., Williams, P., O'Connor, M., & Robinson, J. (2013). An applied framework for positive education. *International Journal of Wellbeing*, 3(2).
۱۵. Neely, Clea; Faici, Christina (2014) School Connectedness and the Transition Into and Out of Health-Risk Behavior Among Adolescents: A Comparison of Social Belonging and Teacher Support, *Journal of School Health*, September, Vol. 74, No. 7
۱۶. Rowe, Fiona; Steward, Donald; Paterson, Carla (2007). Promoting school connectedness through whole school approaches, *Health Education*, 107(6), 524-542.
۱۷. Shochet, M. LAN. Smyth, Tanya. (2014) The Impact parental attachment on adolescent perception of the school connectedness, *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, Carlsberg 4034
۱۸. Tropp, L. R. (2017). When misperceptions are affected by intergroup processes. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 7, 237-250.
۱۹. Walker, D., & Hopes J. (2019). Matson evaluation of social skills with youngsters. 1st ed. Cambridge, McGraw-Hill.
۲۰. World Health Organization. (2020). Promoting mental health: concepts, emerging evidence, practice: a report of the World Health Organization, Department of Mental Health and Substance Abuse in collaboration with the Victorian Health Promotion Foundation and the University of Melbourne. World Health Organization.